

Bogtrivsel og børnemagt

ANNE KATHRINE ECKARDT, PROJEKTLEDER OG BØRNEKULTURFORMIDLER, HILLERØD BIBLIOTEKERNE

Børnenes interesse for litteratur afhænger ofte af, hvad de kan lave sammen med bøgerne. Det viser det børnestyrede bibliotek Satellitten, hvor det at sætte en bog på plads er en lige så anerkendt litterær aktivitet som at kunne læse højt for de yngre børn i fritidsordningen. I denne artikel viser jeg, hvordan de voksne kan støtte op om børnenes samvær med bøgerne i fritiden ved ikke at fokusere på læselyst. I stedet ønsker jeg, at vi får øjnene op for, hvordan børnene trives sammen med bøgerne, og hvordan de hver især finder litteraturen meningsgivende i deres hverdag. Først skitseres tankerne for projektet, og hvordan man som børnekulturformidler kan arbejde med en udvidet genstandsforståelse af bogen. Derefter præsenteres erfaringer med taktile, sociale og legende aspekter af det børnestyrede bibliotek.

I en fritidsordning i et belastet boligområde i Hillerød ligger et børnestyret bibliotek. Det hedder Satellitten og er et succesfuldt læselystprojekt mellem Hillerød Bibliotek og fritidsordningen HFO Grønnevang. Det lille bibliotek har nemlig formået at blive en social aktivitet, børnene vælger til på lige fod med de andre tilbud i fritidsordningen. Børnene motiveres til at være sammen med bøgerne i deres fritid, fordi de har fået overdraget ansvaret for at varetage og formidle litteraturen i børnehøjde. I kraft af deres ansvar opbygger børnene et ejerskab, som udmønter sig i en stor glæde ved at hjælpe andre børn med at finde en god bog, men også i at passe på Satellitten, så de bevarer et sted, som er deres. Og så giver det lille børnestyrede bibliotek børnene mulighed for at vise, at de kan mere, end hvad de voksne går og tror.

Fakta om Satellitten

Det børnestyrede bibliotek Satellitten ligger i Hillerød Fritidsordning (HFO) Grønnevang. Det er knap 60 kvm stort og bliver brugt af børn, der går i 0.-3. klasse. Det er 'Sputnikkerne', der styrer biblioteket og sørger for, der er åbent. For at blive Sputnik skal man gå i 3. klasse og have lyst til at drive et bibliotek, hvilket blandt andet indebærer at skabe god stemning, hjælpe de andre børn med at låne en bog og gøre Satellitten til en hyggelig aktivitet i HFO-tid. På den nuværende Sputnik-årgang er der 25 børn tilmeldt. Satellitten er et delt ejerskab mellem Hillerød Bibliotek og HFO Grønnevang, hvor samarbejdets vigtigste opgave er at skabe de bedste rammer for de børn, som har lyst til at være Sputniker, så de har de bedste forudsætninger for at videregive deres glæde ved bøger.

Biblioteket har fokus på bøger, pædagoger har fokus på trivsel

Det børnestyrede bibliotek Satellitten er en del af projektet *Flyvende fortællinger*, som i 2019 blev støttet med midler fra Slots- og Kulturstyrelsens pulje *Læselyst og læsefællesskaber for børn i indskolingens fritidstilbud*. Puljen havde til formål at give børn gode læseoplevelser i skolernes fritidstilbud.¹

” At tage afsæt i læselysten ville derfor begrænse fremfor at åbne op for litteraturens univers, fordi lysten til at læse fordrer et succesfuldt afsæt for børnene.

En stor del af de 250 børn i HFO Grønnevang er ikke vantede brugere af biblioteket. Mange af dem har ikke de store succesoplevelser med bøgerne, og flere af dem er udfordrede på det danske sprog. At tage afsæt i læselysten ville derfor begrænse fremfor at åbne op for litteraturens univers, fordi lysten til at læse fordrer et succesfuldt afsæt for børnene. Også i forhold til samarbejdet med pædagogerne i fritidsordningen var det nødvendigt at starte et andet sted. De var farvet af deres hverdag, hvor de også opererede som skolepædagoger, hvorfor de koblede samvær med bøgerne op på, hvor meget man skal læse, og hvor dygtige børnene er til det. Det var derfor nødvendigt at have fokus på, hvordan vi fik skolen ud af bøgerne og børnenes fritid ind i bøgerne – både af hensyn til børn og pædagoger. Målet var at skabe et univers, hvor omdrejningspunktet ikke var lysten til at læse, men hvor børnene i stedet skulle genfinde glæden ved blot at være sammen med bøgerne. Vi ville finde en tværprofessionel måde at arbejde med litteraturen på, hvor børnenes trivsel blev prioriteret lige så højt som bøgerne, da disse forhold ifølge mine antagelser hænger uløseligt sammen. I forlængelse af dette opfandt jeg begrebet 'bogtrivsel'. Et begreb, som tager afsæt i børnenes ståsted, men som også fungerer som et fælles tredje, hvor både bibliotekarere og pædagoger kan se deres faglighed afspejlet, og måske allervigtigst – et samarbejdsværktøj, som åbner op for et ligeværdigt ejerskab for projektet. Bogtrivsel skal derfor forstås som det sammensatte ord, det er: En måde at anskue bøgernes rolle i forhold til, hvordan børnene trives. Det kan derfor ikke måles i antal læste bøger, men snarere på, hvor mange smil der observeres, når børnene er sammen med bøgerne.

Foto 1: Børn der læser om maskiner i Satellittens luftballonkurv. Foto: Anne Kathrine Eckardt

1 Selve etableringen af Satellitten er støttet med midler fra Slots- og Kulturstyrelsens pulje *Læselyst og læsefællesskaber for børn i indskolingens fritidstilbud*. Til den videre drift af Satellitten er der indgået et samarbejde mellem HFO Grønnevang og Hillerød Bibliotek. Børnene på Grønnevang er dog så heldige, at Satellitten i efteråret 2021 fik tilført ekstra midler af fonden DBK, som skal gå til nye bøger og litterære arrangementer i 2022/23.

En udvidet genstandsforståelse af bogen

I udvikling af hele konceptet omkring Satellitten var det en præmis, at alle børn skulle kunne deltage. Projektet om at skabe et børnestyret bibliotek er bygget op omkring en demokratisk ramme, som ikke fordrer et givent læseniveau eller bestemte sociale eller faglige kompetencer. For at kunne imødekomme denne præmis har vi arbejdet med at redefinere bogen som genstand i børnenes livsverden.

” Projektet om at skabe et børnestyret bibliotek er bygget op omkring en demokratisk ramme, som ikke fordrer et givent læseniveau eller bestemte sociale eller faglige kompetencer.

Hele mit forståelsesgrundlag for børnekulturformidling er baseret på erfaringer fra danske kunst- og kulturhistoriske museer, hvorfor Satellitten fordrede en oversættelse fra museum til bibliotek. Fokus var at transformere den dialogbaserede tilgang til læring ind i projektet. Dialog skal ikke udelukkende forstås som samtalen, men i lige i så høj grad muligheden for at skabe mening gennem mødet med andres opfattelser (Dysthe et al., 2012, s. 45-46). Satellitten er tænkt som et litterært univers, hvor børnene mødes på tværs, og som skal være med til at skabe undren og videre tænkning om de bøger, som hos de fleste børn er fastlåste i en skolesammenhæng.

For at opnå dette er det vigtigt at lære rundt om hele genstanden – *om, af og gennem* (Sattrup, 2015, kap. 4). Et eksempel på denne tilgang kunne være et forløb om stole fra min forhenværende undervisningspraksis på Designmuseum Danmark. Her brugte vi ofte Påfuglestolen af Hans J. Wegner. Som udgangspunkt kunne børnene lære *om*, hvem designeren var, hvilke materialer stolen er lavet af, og hvordan den indskrives sig i designhistorien. Men ved kun at anvende en såkaldt tankpasserpædagogik, hvor man bare fylder på med viden, vil børnenes livsverden være totalt afkoblet, og den faktuelle viden ville lynhurtigt blive glemt. Det samme vil gøre sig gældende, hvis børnene kun skal lære om en bestemt række bøgernes indhold uden at kunne sætte det i sammenhæng med noget meningsgivende for dem. For at børnene kan spejle sig i en genstand, skal de nemlig lære *gennem* den. I Wegner-eksemplet kunne det være øvelser, hvor de skulle forholde sig til, hvilket dyr de synes stolen lignede, hvordan den var anderledes end de stole, de havde derhjemme, eller hvem der ville sidde i sådan en stol, skolelæreren eller bankdirektøren? Dette er eksempler på inddragelse af børnenes perspektiv, som gør, at de får sat et personligt aftryk, som nemt kan overføres til bøgernes verden. I Satellitten får børnene lov at sætte bogen ind i den relation, som giver mening i børnehøjde. Det kan være, når de skal reflektere over, hvor den enkelte bog skal stå henne, eller hvilke bøger de skal udstille, så det passer til de forskellige aldersgrupper og interesser i deres fritidsordning.

Tilbage til Designmuseet, så skal børnene også lære *af* stolen. Det kunne være i en workshop, hvor de med inspiration fra Wegner og andre designere skulle skabe deres favoritstol i miniformat. Når de selv leger designere, sætter de Wegners designpraksis i perspektiv og plukker de egenskaber, som giver mening i deres hverdag. I en læringsproces som denne er det lige anerkendt at kunne bruge sin fantasi som at kunne sin designhistorie, det vigtigste er, at de får en følelse af at lykkes i samvær med designgenstandene. Når børnene leger sig ind i universet i Satellitten, så tager de det fra bøgerne, som gør deres HFO-tid både hyggeligere og sjovere. På mange måder bruger de bibliotekarrollen og ikke mindst bøgerne i det omfang, som er meningsgivende i deres fritid, og det er ikke nødvendigvis det, som vi voksne havde forestillet os. Jeg har arbejdet med samme tilgang til bøgerne som til Wegner-stolen, da det var essentielt, at børnene kunne opnå et succesfuldt tilhørsforhold på mange forskellige niveauer. En bog kan være meget mere end noget, børnene læser i. Den kan lånes, afleveres, sættes på plads, læses højt, give nye relationer, udstilles og stables som et

bogtårn. Det er bare nogle af de ting, en bog kan bruges til, og værd at bemærke er, at alle børn kan være med. Så ved at åbne bogens deltagelsesmuligheder op, så rummer vi flere børn – også dem, der forbinder bogen med noget, de ikke kan finde ud af. For det er ikke sikkert, der bliver læst i bøgerne i Satellitten, men børnene opnår en succesoplevelse i samvær med bogen, og det er, her vi starter.

” Så ved at åbne bogens deltagelsesmuligheder op, så rummer vi flere børn – også dem, der forbinder bogen med noget, de ikke kan finde ud af.

Foto 2: Sputnik der viser vej. Foto: Stine Haagemann Larsen

Børnemagt

Det er ikke kun en udvidet forståelse af bøgerne, der arbejdes med i Satellitten, det er også børnenes syn på, hvad deres rolle er på et bibliotek. Børnenes første opgave i projektet var at finde et navn til biblioteket, som de via en konkurrence selv døbte Satellitten. Et simpelt pædagogisk greb, som understregede de voksnes tillid til, at børnene selv kunne træffe de helt rigtige beslutninger. I Satellitten har børnene også overtaget rollen som børnebibliotekarer. Det er børnenes opgave at varetage denne opgave, sådan som den giver mening fra deres perspektiv. Af samme årsag kalder vi heller ikke børnene for børnebibliotekarer, men for Sputniker. Rollen som Sputnik er nemlig en udefineret rolle, som børnene selv skal være med til at forme. De skal gøre bibliotekarrollen meningsgivende for dem, så den bliver drevet af deres motivation for at skabe det bedste børnebibliotek. Navnet Sputnik har biblioteket i samarbejde med HFO'en dog fundet på, fordi ordet passer i temaet, men også fordi det betyder *følgesvend* på russisk, og at den mere kendte funktion som satellit er en, der videregiver information. For vores vision for Sputnikkerne er, at de er nogle, der tager de andre børn i hånden og formidler den gode bogoplevelse i børnehøjde. Vi har fortalt om nogle praktiske biblioteksopgaver, der skal ordnes, men ellers har vi lagt vægt på, at deres fornemste opgave er at skabe et hyggeligt bibliotek. For at blive Sputnik skal man gå i 3. klasse og have lyst til at lege med. Det kræver blot, at børnene skriver sig på en seddel, og at forældrene melder, hvilke dage de kan være Sputnik. I løbet af en uge har børnene én Sputnik-vagt på 45 minutter, som de tager meget seriøst og bytter indbyrdes, hvis de er forhindret. Selv siger børnene, at de føler sig

voksne i rollen som Sputnik, og at de inden Satellitten ofte valgte at tage direkte hjem fra skole. Her har de voksne jo svært ved at få hænderne ned, og det gælder både pædagoger og bibliotekspersonale, da det er en kæmpe succes, at børn bliver i fritidsordningen på grund af bøger. De er i vores øjne de bedste fortalere for bøgernes berettigelse i børnenes fritid.

” For vores vision for Sputnikkerne er, at de er nogle, der tager de andre børn i hånden og formidler den gode bogoplevelse i børnehøjde.

Foto 3: Sputnik læser højt. Foto: Stine Haagemann Larsen

Den taktile oplevelse

Vi har arbejdet med et tydeligt ejerskab undervejs i hele projektet. Derfor har Sputnikkerne også uniform på for at give dem en synlig rolle, men også for at få dem til at leve sig ind i universet. I en museums kontekst bruger man ofte udklædning for at få børn til at leve sig ind i en historisk begivenhed og tage del i en fortælling. Oplevelsen bliver taktil og går ikke i glemmebogen, når børnene udlever rollen gennem egen krop. Sputnikkernes uniformer er enkle farvede kitler, hvor der er logo på ryggen, og der står 'Sputnik' på. Der er også sat strygemærker på, så kitlerne har forskellige temaer, hvorfor børnene hurtigt finder en yndlings. Uniformerne bliver også brugt aktivt af børnene til at håndhæve over for de andre Sputnikker, hvem der har vagten, og hvis de synes, nogle lånere larmer for meget, så er uniformen med til at bekræfte deres mandat til at bede dem være stille.

Det taktile er også i fokus, når det handler om, hvordan børnene er sammen med bøgerne. For som Sputnik laver du alt muligt med bøgerne. Du sætter bøger på plads, bipper bøger ind og ud, finder en god bog til en låner, udstiller bøger, finder ud af, hvilke bøger der mangler, nogle læser højt. Alt sammen opgaver, hvor de har bøgerne i hænderne ad flere omgange, og hvor mange af dem ikke har læsning som formål for aktiviteten. I en rundspørge blandt den nuværende årgang af Sputnikker blev de spurgt om, hvad det bedste var ved at være Sputnik, og her var halvdelen enige om, at det var at bippe bøger ind. Set udefra er der langt fra at bippe bøger ind til læselyst, men vi må ikke underkende vigtigheden i at anerkende børnenes bogtrivsel, hvad end den så består i. Børnene får masser af succesoplevelser sammen med bøgerne, fordi det er en kvalitet i Satellitten at være god

til at låne en bog ud eller sætte den på plads. De får et nyt tilhørsforhold til bogen, som kan være de første trædesten til at begynde at kigge i den. Flere af børnene siger, at de kun læser bøger, når de er i Satellitten. Det er selvfølgelig tankevækkende, men også en bekræftelse af, at det, vi gør, gør en forskel.

” **Set udefra er der langt fra at bippe bøger ind til læselyst, men vi må ikke underkende vigtigheden i at anerkende børnenes bogtrivsel, hvad end den så består i.**

Det sociale aspekt

Projektet har affødt nye børnefællesskaber. På tværs af fritidsordning og bibliotek opbygger vi en teamånd for Sputnikkerne, så børnene ikke står alene med begejstringen eller de udfordringer, der også kan være ved at drive et bibliotek. Det er vigtigt for børnene at blive spejlet i deres oplevelser, og at nogle kan genkende hverdagens problematikker i Satellitten, præcis som vi gør på de voksnes arbejdspladser. Så på trods af at Satellitten er et univers, hvor leg og læring går hånd i hånd, så er det vigtigt at have øje for børnenes trivsel i rollen som Sputnikker. De skal ikke overlades til sig selv, og vi skal være lydhøre over for deres hverdag sammen med bøgerne.

Når vi mødes med Sputnikkerne til ryste sammen-aktiviteter, er det ikke dyrt og krævende. Det kan være byg bogtårns-konkurrence, Satellitten-quiz, pynte op til jul i biblioteket eller besøg på Hillerød Bibliotek. Men det er altid med afsæt i, at vi er sammen, fordi vi er Team Satellitten. Vigtigheden af det sociale aspekt kom særligt til udtryk, da vi afsluttede første hold Sputnikker i sommeren 2021. Her skulle børnene fortælle i en reklamefilm, hvorfor man skulle melde sig som Sputnik. Her nævnte de, at det var sjovt at hjælpe andre børn, at de godt kunne lide bøger, men mange af børnene lagde også vægt på, at de havde fået nye venner i forbindelse med, at de var blevet Sputnikker. Det var et aspekt, som ikke var skrevet ind i projektbeskrivelsen, men som retrospektivt har betydet en hel del for børnene – og det er på trods af, at de har gået på samme skole i tre år, inden Satellitten åbnede. Så uden at drage for flotte konklusioner, så er bøgerne og biblioteket sat i sammenhæng med noget, børnene forbinder med at danne nye venskaber. Det er bogtrivsel!

Bøgernes frie liv

Bøgerne skal ikke stå et bestemt sted i Satellitten, men det er Sputnikkernes opgave at finde ud af, hvor de synes, en given bog hører til, og her kan være mange overvejelser. Der er ikke noget, der hedder skøn- eller faglitteratur, så for børnene handler det om at kunne afkode bogen ud fra deres egen opfattelse. Bogen om en farlig tiger kan jo både placeres under *at være på opdagelse*, *dyr* eller under *gys*. Det kan være en svær opgave, men børnene bliver også utrolig stolte over, at de lykkes med at varetage beslutningen om, hvor bogen skal stå. Denne aktivitet er ligeledes knyttet op på en sanselig oplevelse med bogen, hvor der i den grad bliver reflekteret over dens udtryk, og hvad den mon handler om. Denne måde at tematisere bøgerne på er også en måde at ligestille de to samarbejdspartnere på, biblioteket og HFO. For med en mere striks opstilling, så kunne vi stå i en situation, hvor pædagogerne kunne føle sig utilstrækkelige i deres viden omkring biblioteksopstillinger. Men på denne måde er pædagogerne lige så gode til at støtte børnene i deres opgave med at sætte bøgerne på plads. Der er ikke noget rigtig og forkert, hvilket kommer alle parter til gode. Det samme gælder de bøger, der bliver udstillet. Det er de bøger, som Sputnikkerne finder interessante for de andre børn, og de repræsenterer derfor børnenes stemmer fuldt ud. Materialerne er ligeledes en del af en dynamisk samling, hvor Sputnikkerne har til opgave at tage imod bogønsker og notere,

hvad de oplever, der kommer mange efterspørgsler på. En gang imellem tager Sputnikkerne på tur på Hillerød Bibliotek og finder de bøger, som de mangler, og låner dem med hjem til Satellitten. På den måde er vi sikre på, at bogsamlingen altid afspejler børnenes behov.

” Men på denne måde er pædagogerne lige så gode til at støtte børnene i deres opgave med at sætte bøgerne på plads. Der er ikke noget rigtig og forkert, hvilket kommer alle parter til gode.

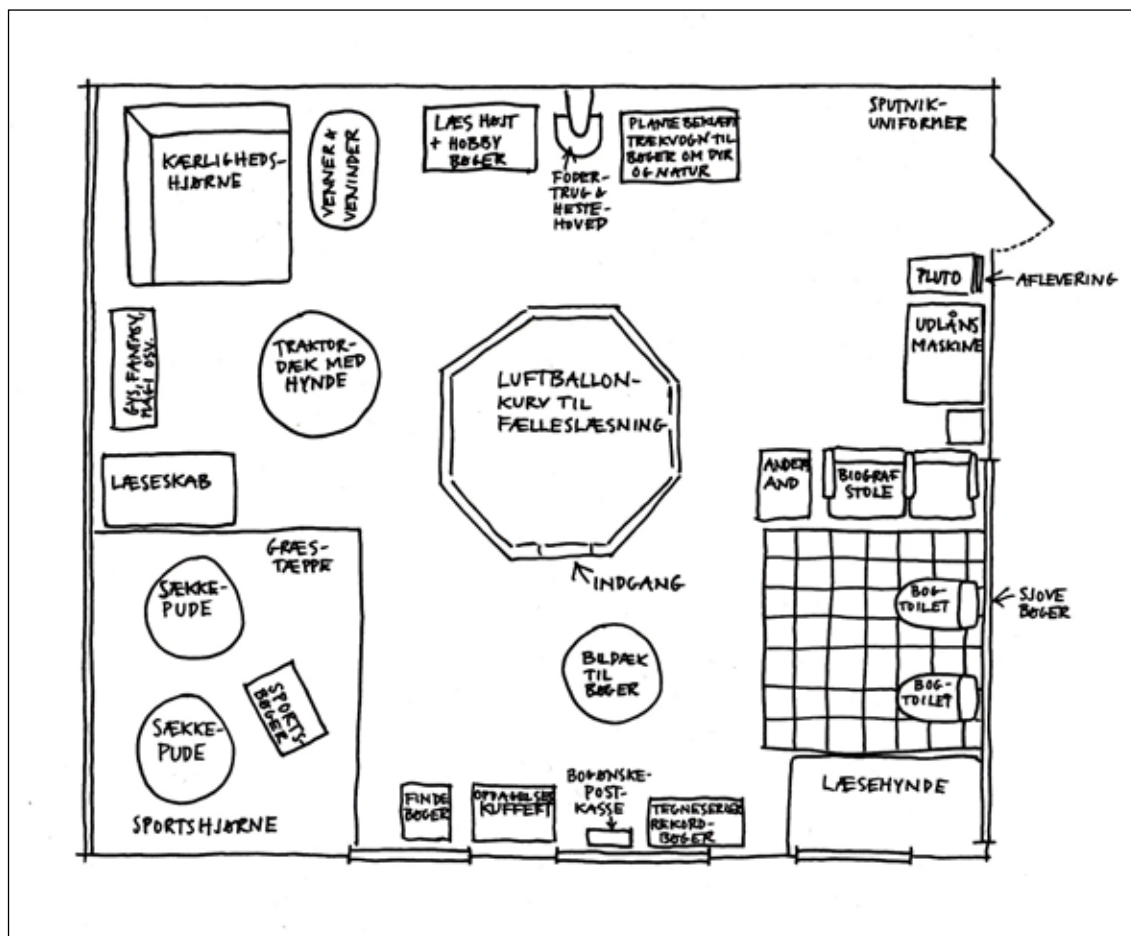

Foto 4: Tegning over Satellitten. Grafik: Ingeborg Nielsen

Et legende univers

En af de største komplimenter, vi har fået om Satellitten, er fra Alfred på 9 år, som sagde: ”Det her er ikke noget, man bare kalder for et børnebibliotek, det er rent faktisk et rigtigt børnebibliotek.” Han kunne dog ikke pege på, hvad det var, der gjorde forskellen, men noget var anderledes. De voksnes indretning af Satellitten har haft tilgængelighed i børnehøjde som omdrejningspunkt og et mål om at ramme noget andet end børnenes velkendte biblioteksforståelse, så vi håber, det er noget af det, som ramte Alfred. Vi ønskede at skabe et biblioteksunivers, hvor alle børn har lige adgang, og hvor bogopstillinger efter efternavn og fagnumre er nedbrudt. Børnene skulle kunne navigere rundt i Satellitten, ligegyldig om de kunne læse eller ej. Derfor er hele Satellitten opbygget omkring tema-

er, som er nemme at afkode for børnene. Der er blandt andet et fodertrug til hestebøger, toiletter til de sjove bøger, en kuffert til bøgerne om at gå på opdagelse og en heksegryde til de uhyggelige. I midten af det hele er der en stor luftballonskurv, hvor børnene kan finde sammen i uformelle læsefællesskaber. En lærer fra skolen fortalte om, hvordan en af hendes elever syntes meget bedre om Satellitten end skolebiblioteket, fordi her følte han sig ikke dum. På skolebiblioteket kunne han have svært ved at finde frem til de bøger, som han syntes om. Men i Satellitten kunne han nemt afkode, at de bøger, han kunne lide, nok befandt sig i det græsbeklædte sportshjørne. Det har selvfølgelig noget at gøre med størrelsen, men jeg tror også, at det rammer ind i Alfreds begejstring. Satellitten taler til børnene i et sprog, som de nemt forstår og føler sig trygge i.

Foto 5: Børn der læser i Satellittens sportshjørne. Foto: Stine Haagemann Larsen

Bare rolig, læselysten kommer

Vi har ikke noget statistik, der viser, om børnene læser mere. Men vi ved fra statistik på udlånsautomaten, at der hver dag bliver bippet bøger ind og ud i Satellitten. Om de bliver læst, det er ikke så vigtigt. Vores succeskriterie i det her projekt er, at børnene har bøgerne i hånden. Bøgerne er kommet ind på livet af børnene i en eller anden forstand. Det er min overbevisning, at hvis vi skal få børnene til at læse i fritiden, så skal vi omfavne og starte med de litterære aktiviteter, som børnene finder meningsfulde. Så længe bogen er omdrejningspunktet for deres leg, så er vi nået et langt stykke. Det er trods alt børnene før bøgerne, hvis vi vil i mål med at løfte læselysten.

Det er dog også værd at fremhæve, at man ofte kan komme på uanmeldt besøg i Satellitten og se, at der er masser af liv. Der bliver kigget i rekordbøger, nogle får læst højt, og rygten går i fritidsordningen, når der er kommet nye bøger. Så selvom jeg hverken vil eller kan måle på læselysten, så ved vi, at bogen har fået en plads i børnenes fritid, og den er blevet noget, de mødes om.

Referencer

Dyste, O., Bernhardt, N., & Esbjørn, L. (2012). *Dialogbaseret undervisning, kunstmuseet som læringsrum* (1. udgave). Skoletjenesten, Unge Pædagoger.

Sattrup, L. (2015). *Jamen, hvad skal vi kigge efter? En undersøgelse af hvordan kunstmuseer muliggør børns medborgerskab*. Ph.d.-afhandling Roskilde Universitet.

Om forfatteren

Anne Kathrine Eckardt er uddannet cand.mag i historie, museologi og moderne kultur og kulturformidling og er projektleder og børnekulturformidler på Hillerød Bibliotek. Hun er af Tænkertanken Fremtidens Biblioteker blevet udvalgt til at sidde med i netværket Next Generation, hvor fremtidens biblioteker debatteres. Hun har tidligere været ansat som læringspilot på Rosenborg Slot og Amalienborgmuseet og som formidlingskoordinator på Designmuseum Danmark.